Arven etter Fahd bin Abd al-Aziz al Saud

SAUDI-ARABIAS KONGE 1982-2005

Mandag 1. august ble bortgangen til Saudi-Arabias kong Fahd bin Abd al-Aziz Al Saud kunngjort. Kongen ble trolig 83 år.¹ Fahd hadde vært landets konge siden 1982. Han var den fjerde i rekken av sønnene til Ibn Saud, Saudi-Arabias grunnlegger, til å inneha kongevervet. Hva har Fahds styre og bortgang å si for Saudi-Arabias videre politiske utvikling og stabilitet?

Av Stig Stenslie, statsviter med spesialisering innen
Midtøsten og Nord-Afrika.

Fahds dødsfall kom ikke overraskende da han lenge hadde vært syk. Kongen ble i 1995 rammet av en rekke hjerneslag og led i sine siste år i tillegg av Alzheimers. Den 1. januar 1996 overførte Fahd, som følge av sin sykdom, makten til kronprins og halvbror Abdullah, gjennom et kongelig dekret. Samtidig som Fahd nå ble erklært død ble Abdullah utropt til konge og Sultan til kronprins. Abdullah og Sultan er henholdsvis Fahds halvbror og fullbror. Fahd etterlater seg et blandet ettermål. Han har på den ene siden fremstått som en dyktig administrator og moderniseringsvillig hersker, som har bidratt til å bevare den politiske stabiliteten på kort sikt i en periode preget av betydelig indre og ytre press. Men på den andre siden har Fahd trolig bidratt til å legge et grunnlag for fremtidig ustabilitet:

For det første har en sett tendenser til større fragmentering og friksjon innad i Saud-kongehuset (Al Saud) under Fahds ledelse. Det har blitt hevdet at Saudi-Arabia

er et kongedømme med flere konger. Og det er en viss sannhet i denne påstanden. Dynastier er i ferd med å vokse frem innenfor Saud-dynastiet, og det er tiltakende rivalisering om maktposisjoner og ressurser mellom de etter hvert mange tusen prinsene.² Fahds tiltreden som konge i 1982 innebar at den såkalte "Sudayri-klanen" kom til makten. Denne klanen, som i dag består av avdøde Fahds seks fullbrødre, vokste tidlig på 1960-tallet frem som den mest innflytelsesrike grenen innenfor Al Saud. Flere av fullbrødrene besitter nøkkelposisjoner i den saudiske staten.³ Gjennom disse stillingene har prinsene bygget opp sine egne maktsentre. Prinsene holder egne hoff, mottakelser (*majlis*) og har etablert nettverk av lojale klienter. Abdullah, halvbror av Sudayri-brødrene, har lykket med å balansere Sudayri-klanens makt ved å bygge en koalisjon av andre halvbrødre, samt støtte fra religiøse ledere som har respekt for hans gudfryktige livsstil. Videre har sønnene til de tidligere

kongene Faysal og Fahd i løpet av de siste årene blitt betraktet som egne familiegrenener innenfor Al Saud, referert til som henholdsvis Al Faysal og Al Fahd. Sønnene til Abdullah, Sultan og Salman utgjør tilsvarende familieblokker. Fremtidens kamp om maktposisjoner og ressurser innad i Al Saud vil i første rekke stå mellom de nevnte familiegrenene. Konflikten vil særlig stå om kongeembetet. Så langt har embetet gått horisontalt mellom Ibn Sauds sønner. Men disse prinsene begynner å bli gamle, og embetet må snart overføres diagonalt til en av deres sønner. Fedrene har for lengst startet å posisjonere sine sønner. Både kong Saud og Fahd forsøkte å samle makten i sine sønners hender, men ble stoppet av sine brødre. Samtidig som Sudayri-klanen har befestet sin stilling, har sidegrener av Saud-kongehuset, herunder Al ash-Shaykh, Jilwi og Thunayan, gradvis fått mindre innflytelse. I maktkampen som sannsynligvis vil komme kan det ikke utelukkes at de ulike grenene innenfor Al Saud vil søke å bygge allianser med andre politisk sett misfornøyde grupper i det saudiske samfunnet for derigjennom å styrke sin stilling vis-à-vis andre familiegrenener.

Som en tørst kamel

For det andre ga Fahd religiøse konservative krefter i Saudi-Arabia mer makt på 1980-tallet på bekostning av en liberal samfunnsutvikling. Det kan derfor synes som et paradoks at Fahd som ung utdanningsminister 1953-62 talte for utdanning av alle saudiere. Han fikk også et rykte på seg for å investere milliarder av "oljedollar" i bygging av veier, sykehus, boliger, flyplasser, kommunikasjonsnettverk og skoler (også for jenter). På 1950-tallet fikk han

Kong Fahd var en dyktig administrator og moderniseringsvillig hersker, men han har også bidratt til å legge et grunnlag for fremtidig ustabilitet.

samtidig ord på seg for å være en playboy. I vestlig presse var historiene mange om hans ville omgang med prostituerte, gambling og børs i Beirut og Europa. Han skal i denne perioden etter sigende ha spilt bort hele én million amerikanske dollar (7 millioner norske kroner) på en enkelt helg i kasinoene i Monte Carlo.⁴ Onde tunger hevdet at han lesket seg med whisky som en tørst kamel. Men som konge var Fahd langt fra liberal. Islamske lover ble strengt håndhevet. Årsaken til dette var todelt: For det første benyttet han islam som en kilde til politisk legitimitet. Denne legitimiteten ble for alvor truet av en gruppe opprørere som okkuperte den store moskeen i Mekka i 1979, som en protest mot det de hevdet var Al Sauds uislamske styresett. I Saudi-Arabia spiller religiøse ledere (*ulama*) en nøkkelrolle med hensyn til å legalisere viktige politiske beslutninger. Eksempler på slike beslutninger er knyttet til tronefølge,

og avgjørelser knyttet til krig og fred. Selve legitimeringen skjer ved at de øverste religiøse lederne – som til sammen utgjør Rådet for ledende ulama – utsteder en *fatwa*. Dette er en juridisk sett ikke-bindende anbefaling basert på de lærdes tolkning av Koranen og Sunna, kilden til islams lov (*shari' a*).

Det finnes imidlertid flere eksempler på at ledende ulama har ment at det å signere en *fatwa* har gått på bekostning av deres integritet. Utformingen av *fatwa*ene som for eksempel legitimerte stormingen av den store moskeen i Mekka i 1979 og

Fahd ga religiøse konservative krefter mer makt på bekostning av en liberal samfunnsutvikling.

utplasseringen av vestlige styrker på saudisk jord i 1990, vakte sterk strid innad i Rådet for ledende ulama. For det andre brukte Fahd islam som et instrument for sosial kontroll. Kontroll ble oppnådd gjennom institusjoner som *shari' a*-domstolene, Komiteen for “bekjempelse av det onde og fremming av det gode” (*amr bil maroof wa nahi anil munkar*) og moralpolitiet (*mutawwa*). De som angivelig forbrøt seg på de såkalte “*hudud*-forbrytelsene” (grenseforbrytelsene, her angitt av Gud i Koranen) kunne bli straffet med halshogging, amputasjon av kroppsdelene, pisking og/eller steining. Avstraffelsen skjedde gjerne offentlig for å ha en forebyggende effekt. På denne måten skulle saudierne bli skremt til lydighet. Islamiseringen førte til at kvinner og sekulære saudiere mistet mye av sin frihet. Også den sjiamuslimske

minoriteten i Østprovinsen, al-Hasa, opplevde tiltakende diskriminering og undertrykking som en følge av at ortodokse wahhabi-krefter fikk større innflytelse. Samfunnsutviklingen under Fahd har blitt møtt med skarp kritikk fra både vestlige observatører og liberale saudiere.

Rikdom og luksus

For det tredje ble gapet mellom fattig og rik større under Fahds styre. I tråd med Saudi-Arabias strenge islamske tradisjon ble Fahd stedt til hvile i en umerket grav. Men graven står i skarp kontrast til luksuslivet han levde, og den saudiske eliten fortsetter å leve. Historiene om flere av Saud-prinsenes, særlig Sudayri-brødrenes, luksusliv og korrupsjon er viden kjent både i og utenfor kongedømmet. Fahds personlige formue er anslått til 18 milliarder amerikanske dollar (126 milliarder norske kroner).⁵ Han tilbrakte sommermånedene i sin 40,000 kvadratmeter store eiendom Collonge-Bellerive ved Genève, eller i palasset Mar-Mar i Marbella i Spania, en kopi av Det hvite hus i Washington. I 1999 ankom Fahd Marbella med syv fly og angivelig et eget mobilt hospital. Avisen Guardian hevdet at kongen med følge brukte hele 50 millioner britiske pund (650 millioner norske kroner) i løpet av det seks uker lange oppholdet.⁶ Da Fahd besøkte Sveits for å få behandling for grå stær i 2002, hadde han angivelig med seg et hoff på 400 personer. Til sin disposisjon hadde følget 210 biler og et ukjent antall tjenere. Le Monde meldte at de kongelige brukte 4-6 millioner sveitsiske franc (20-31 millioner norske kroner) hver dag.⁷ Og hver dag landet 2-10 fly fra Saudi Arabian Airlines (SAUDIA) for å frakte inn og ut Fahds gjester. De øvrige prinsene i kongefamilien

Mor med døtre i Jiddah. Vanlige saudiarabere har opplevd en nedgang i levestandarden under Fahds styre.

får også sin del av rikdommen. Robert Baer, tidligere analytiker i US Central Intelligence Agency (CIA), hevder at prinsenes månedlige apanasje (*khususiat*) ligger på mellom 800 og 270,000 amerikanske dollar (mellom 5600 og 1,890,000 norske kroner), avhengig av prinsenes posisjon og innflytelse, samt andre privilegier som for eksempel gratis telefon, elektrisitet, vann og reiser med SAUDIA. Prinsene bygger palasser hjemme og i utlandet, og kjøper luksusartikler som båter og fly.

Samtidig har vanlige saudiere opplevd en nedgang i sin velstand under Fahds styre. Rundt 60 prosent av Saudi-Arabias mannlige befolkning mellom 20 og 29 år er i dag uten arbeid (samtidig som det er 6-7 millioner fremmedarbeidere i landet),⁹ og fattigstrøk har vokst frem i utkanten av mil-

lionbyene Riyadh og Jiddah. Årsaken til dette er todelt: For det første har Al Sauds kostnader økt ettersom befolkningsveksten har eksplodert. Saudi-Arabias befolkning har blitt fordoblet i løpet av de siste 20 år, og teller i dag rundt 20 millioner mennesker.¹⁰ Halvparten av disse er under 21 år. Den unge befolkningen utgjør et sterkt press på skoler og helseinstitusjoner. Innen få år vil presset rettes mot boliger og arbeidsplasser. For det andre var oljeprisen rekordlav på midten av 1980-tallet, og igjen på slutten av 1990-tallet. Fahd har ikke lyktes med å bryte landets økonomiske sårbarhet for svingninger i internasjonale oljepriser ved å differensiere økonomien.

Den første Golfkrigen

For det fjerde gjorde Fahd Saud-familien til Usama bin Ladens hovedmål ved å slippe

til 550,000 amerikanske soldater på Saudi-Arabias "hellige" jord i forbindelse med Golfkrigen i 1990-91.

Fire år tidligere, i 1986, tok kongen tittelen "vokter av de hellige steder [Mekka og Medina]" (*khadim al-haramain al-sharifein*). Hensikten med dette var å markere Saud-familiens lederstilling i den muslimske

Islamistenes motstand mot USA-vennligheten ble blandet med kritikk av prinsenes pengesløsning.

verden, som på begynnelsen av 1980-tallet var blitt utfordret fra både ayatolla Khomeini i Iran og Hashemitt-kongehuset i Jordan. Men det var paradoksalt nok Saddam Hussein, Iraks sekulære diktator, som for alvor kom til å true Al Sauds islamske legitimitet. Da irakiske styrker i 1990 okkuperte Kuwait, fryktet Fahd at den irakiske hæren ville marsjere videre inn i Saudi-Arabia. Derfor aksepterte han at 550,000 amerikanske soldater fikk bruke kongedømmet som oppmarsjomsråde for frigjøringen av nabolandet. For Fahd var det naturlig å be USA om støtte. Hans Sudayri-klan har en svært proamerikansk utenrikspolitisk orientering. Fahd var selv en av de første saudiere til å reise utenfor Den arabiske halvøy da han i 1945 reiste til San Francisco for å delta i konferansen som munnet ut med FNs charter. Her utviklet den unge prinsen en sterk forkjærlighet til amerikanerne og deres kultur.

Denne proamerikanismen beholdt Fahd så lenge han levde. Men saudiske islamister raste over at kongen ikke var i stand til

å vokte islams hellige steder uten hjelp fra "vantro" (*kafir*) soldater fra USA. For å få Fahd fra å hente amerikansk militær støtte, tilbød Usama bin Laden å stille en hær av såkalte "arabiske afghanere," hjemvendte Afghanistan-veteraner, for å beskytte Saud-familiens Arabia. Men amerikanerne kom. Og de ble, til tross for at Fahd hadde erklært at de bare ville bli værende til etter frigjøringen av Kuwait. Islamistenes misnøye med Al Saud vokste. Deres motstand mot kongehusets USA-vennlighet ble blandet med kritikk av prinsenes, og særlig Sudayri-klanens, pengesløsning og korrupsjon. I 1996 drepte en bombe 19 amerikanske soldater på en base i al-Khobar, et forvarsel på at misnøyen senere skulle komme til å få et mer voldelig uttrykk.

Kontinuitet

Abdullah har nå overtatt både Fahds kongetittel og politiske arv. Hva har dette å si for Saudi-Arabias videre politiske utvikling og stabilitet? Den nye kongen er allerede en erfaren statsleder i og med at han har vært Saudi-Arabias *de facto* hersker siden 1996. Det er derfor liten grunn til å forvente større politiske endringer nå. Abdullah vil fortsette å følge samme politiske kurs.

Dette innebærer å holde produksjonen av olje på et høyt nivå som et svar på de høye prisene, kultivere nære bånd til Washington, slå ned på mistenkte militante islamister og tillate bare en svært begrenset åpning av det politiske liv. Et signal som gir grunn til å forvente kontinuitet, er at den nye kongen erklærte at alle regjeringsmedlemmer skal beholde sine poster etter tronefølget. Imidlertid vil det faktum at Abdullah nå formelt sett er konge og kan

smykke seg med den religiøst sett viktige tittelen “vokter av de to hellige steder”, styrke hans status så vel innad i familien som i kongedømmet og den arabiske/muslimske verden for øvrig. Kongen vil derfor trolig søke å drive gjennom enkelte reformer for å markere sin nye rolle. Mest sannsynlig vil Abdullah søke å øke tempoet i den hjemlige økonomiske liberaliseringsprosessen. Målet vil være å svekke statens avhengighet av oljeinntekter, samt å skape arbeidsplasser for de hundretusener av saudisk ungdom som hvert år håper å komme inn på arbeidsmarkedet.

Nøkkelen til disse reformene er hvorvidt Saudi-Arabia blir tatt opp som medlem i Verdens handelsorganisasjon (wro). Etter tre år med intensive forhandlinger er det grunn til å forvente en avklaring i dette spørsmålet i løpet av inneværende år. Fahds død vil kunne innlede en periode med hyp-pige tronefølger i Saudi-Arabia. Både kong Abdullah og kronprins Sultan er allerede godt over 80 år. Det er liten grunn til å forvente større politiske reformer før yngre krefter, eventuelt prins Salman som “bare” er rundt 70 år, overtar makten i kongedømmet.

• f •

- 1 Det fremgår av kong Fahds offentlige hjemmeside at han ble født i Riyadh i 1923 <http://www.kingfahdbinabdulaziz.com>. I Saudi-Arabia knytter det seg imidlertid usikkerhet til særlig eldre menneskers alder, også kongelige, på grunn av mangelfull offentlig registrering av fødselsår og utstrakt praktisering av polygame ekteskap. De fleste observatører antar at kongen ble 83 år.
- 2 Hvor mange menn som bærer tittelen prins (emir) – med dertil privilegier – er en godt bevoktet statshemmelighet. Allerede på midten av 1970-tallet gjettet enkelte at det måtte være så mange som 20,000 prinser. Ifølge de fleste anslag finnes det i dag 2000– 7000 prinser. Av disse er i underkant 1000 prinser direkte etterkommere av Ibn Saud.
- 3 De mektigste Sudayri-brødrene er: Fahd, innenriksminister 1962-75, kronprins 1975-82, konge 1982-2005; Sultan, forsvarminister 1962-2005, kronprins fra 2005 til i dag;

og Salman, guvernør av Riyadh fra 1954 til i dag.

- 4 Thomas B. Lippmann: “King Fahd: Man of Maddening Contradictions,” *Washington Post* (Washington), 1. august 2005 <http://www.washingtonpost.com>
- 5 BBC News (London), mandag 1. august, 2005 <http://www.bbc.co.uk>
- 6 Le Monde (Paris), sommeren, 1999 <http://www.lemonde.fr>
- 7 Guardian (London), fredag 9. august, 2002 <http://www.guardian.co.uk>
- 8 Robert Baer: “The Fall of the House of Saud,” i *Atlantic Monthly*, mai 2003 <http://www.theatlantic.com>
- 9 N. Rphaeli: “Saudi Arabia: A Brief Guide to its Politics and Problems”, *Middle East Review of International Affairs*, årgang 7, 2003 nr. 3, s. 23 <http://meria.idc.ac.il/journal/2003/issue3/jv7n3a2.html>
- 10 Tallene er hentet fra *The Economist*, 23. mars 2003. Merk at det knytter seg betydelig usikkerhet til demografiske data på Saudi-Arabia. Landets myndighet har hatt en tendens til å oppjustere antall innbyggere for å fremstå som mer demografisk jevnbyrdig folkerike nabostater som Jemen og Iran, samt å nedjustere antall fremmedarbeidere i forhold til statsborgere.